

[Interpretace Heideggerovy první přednášky ve funkci rektora]

88-326 - 88-329

Situace: Hitler a nacisté jsou u moci od 30. 1. 1933. Ve volbách 5. 3. nacisté v alianci s nacionalisty vítězí (mají 340 ze 647 poslanců v Reichstagu). Od toho okamžiku už zřejmě nebylo cesty zpět. Ovšem veškerá moc se dostává do Hitlerových rukou teprve 19. 8., kdy umírá prezident Hindenburg.

Na univerzitě ve Freiburgu je na základě řádných voleb ve funkci rektora sociální demokrat a žid, prof. von Möllendorf (z lékařské fakulty). Na univerzity je vykonáván nátlak, zaměřený především proti židům, sociálním demokratům a komunistům. Jako mnohde jinde, dochází i ve Freiburgu k resignaci rektora. On i jeho předchůdce a nyní prorektor Sauer přesvědčují Heideggera, aby kandidoval na místo rektora – Heidegger je už slavná postava. Ten, dosud bez jakékoliv veřejné funkce a zřejmě bez politického „čichu“, váhá. Senát však jej prakticky jednomyslně žádá, aby kandidoval. Heidegger konečně přijímá a 21. dubna je s výjimkou jednoho hlasu všemi zvolen. Zůstává pak ve funkci necelých 11 měsíců, do začátku května 1934.

Volba se koná v atmosféře politického tlaku, ale bez faktických politických intervencí. Formálně je svobodná. Heidegger není představitelem NSDAP, není ani členem; vstupuje do partaje teprve asi 10 dní po svém zvolení za rektora (asi 1. 5.); zpráva o tom se ihned objeví v novinách. Heidegger vstupuje do strany pod tlakem, je přesvědčován, že jeho členství usnadní vztahy s ministerstvem. Heidegger přijímá s výhradou, že se nebude zúčastňovat schůzí ani srazů a že se nikterak nebude podílet na aktivitě strany. Mezi prvními autoritativními rozhodnutími nového rektora jsou i dva zákazy: zákaz antisemitské propagandy na univerzitě a zákaz, aby studenti pálili „škodlivé knihy“. (Paní Tony Cassirerová napsala v roce 1950, že jí a jejímu muži nebyl Heideggerův sklon k antisemitismu neznám; tím pozoruhodnější je onen první zákaz.)

Heidegger však nebere svou příslušnost k partaji jen formálně, ale má pro svůj postoj hlubší zdůvodnění. 27. 5. 1933, necelé 4 týdny poté, co se stal členem NSDAP, slavnostně přebírá rektorskou funkci a má významnou inaugurační řeč *Sebestvrzení německé univerzity*. V ní zdůrazňuje, že svou funkci chápe jaké závazek k duchovnímu vedení. K tomu je ovšem zapotřebí řádného zakotvení v tom podstatném, čím se vyznačuje německá univerzita. To se však jasně a mocně ukáže, teprve když předem a v každé době budou vůdcové sami těmi vedenými – vedenými neúprosností duchovního pověření, jež je osudem svěřeno německému národu. Podmínkou tu zůstává samospráva univerzity – ta musí být zachována. Ta zajisté není ničím samozřejmým: je třeba vědět, uvědomit si, kdo jsme, my učitelé a žáci – a to nelze bez neustálé a nejtvrdí reflexe (Selbstbesinnung).

Pak se tam opakuje slovo „Führer“ ještě znovu: Německá univerzita nám je tou vysokou školou, která z vědy a skrze vědu vychovává a pěstuje vůdce a ochránce osudu německého národa. Z té nejpodstatnější vůle musí jednou přijít k moci věda a zároveň německý osud. Heidegger chce znovu ustavit, rekonstruovat univerzitu v tom, co znamenala a měla znamenat od počátku – a to vidí jen tak, že vědy se navzdory své specializovanosti musejí rozpomenout na to, že jsou svým původem filosofií – všechna věda je filosofií, ať už to ví a chce, anebo nikoliv. A to již od doby starých Řeků. Heidegger chce vyzvednout zejména dvojí vynikající vlastnost původní řecké podstaty (bytostného určení) vědy a získat je znovu zpět pro současnost.

Začíná tím, že u Řeků je dochována stará pověst či zpráva o tom, že prvním filosofem byl Prométheus. Jak známo, Prométheus byl Titán, který se v litém boji

bohů pod Diovým vedením proti Kronovi a ostatním Titánům postavil na stranu bohů a podstatně jim pomohl k vítězství. – Jiné pojetí uvádí jako prvního filosofa Eróta (viz Diotima v Platónově Symposiu). Jde o různá pojetí nejen filosofie, ale celé kultury vůbec. Tím, že Heidegger vzpomíná na Prométhea, jako by se dovolával prométheovské kultury. (Vzpomeňme, s jakou láskou choval Prométhea v paměti např. Marx.) V důrazu na prométheovství je obsažen důraz na revolucionizující charakter kultury. Ale můžeme tu vidět náznak i něčeho jiného: Prométheus se dává k dispozici bohům (novým bohům), protože starou Kronovu vládu už nemůže respektovat. Ale je zklamán i novým vládcem Olympu a jeho božským dvorem, a dostává se s Diem do konfliktu, v němž podléhá a je ztrestán – přikován ke skále, a orel mu denně vyrve játra z těla. Chce Heidegger naznačit, že podobně jako Prométheus považuje nové bohy jen za relativně lepší než staré Titány, ale že jeho láska jim nepatří, nýbrž že patří lidem? Místo lidí, lidského rodu tu u Heideggera nacházíme německý národ.

Heidegger svou připomínku Prométhea váže na citát z Aischyla, který onoho Titána nechá ve svém dramatu, ve své tragédii říci následující slova: „TECHNÉ D'ANANKÉS ASTHENESTERA MAKRO“, což Heidegger po řecké citaci překládá následovně: „Wissen aber ist weit unkräftiger denn Notwendigkeit.“ (Prom. 514 ed. Wil.) Česky: techné je dovednost, také chytrost, ananké je osud, také nutnost. Heidegger překládá vědění a nutnost: Vědění je však daleko slabší než nutnost. A hned to také vyloží: každé vědění o věcech je předem vystaveno přesile (převaze) osudu a selhává před ní (11).

Velmi důležité je však pokračování: „Právě proto musí myšlení rozvinout svůj nejvyšší vzdor, proti němuž se zprvu postaví celá moc (Macht) zakrytosti jsoucího, má-li (myšlení) vsutku selhat. A tak se právě otvírá jsoucí ve své nezaložitelné neproměnnosti a propůjčuje vědění jeho (svou?) pravdivost.“ – Je to až filigránsky vypracovaná revize Heglovy myšlenky, že svoboda je poznána nutností. Podobně jako u Hegela se tu připouští několikerý smysl věty.

Pokusím se to vyložit po svém, i když doufám, že v nejlepší smyslu a pozitivně (maximálně) pro Heideggera. Heidegger počítal s tím, že tváří v tvář hrubé moci musí jako filosof v politické aréně selhat. Ale nebere onu faktickou hrubou moc s poslední vážností: ví, že i ona je pod mocí vyšší, pod mocí „nutnosti“ (případně osudu, neboť jde o ananké – odtud Heideggerův důraz na Schicksal). Řekl bych proto, že ona zmíněná techné, dovednost, je prisouzena nové politické moci Hitlerově, která tu je přirovnávána k novým bohům po porážce Kronem vedených Titánů. Ale není to tak docela jednoduché.

Možná, že Heidegger vůbec neměl na mysli takové efemérní (jak se mu zdálo) záležitosti, jak je nějaký Hitler a jeho partajníci. V každém případě do té partaje vstoupil, takže se tím ocitl na jedné straně s onou hrubou mocí, zatímco osud či nutnost zůstala na straně druhé. A je tu ještě třetí možnost: že sám nástup nacismu je chápán jako osud, aniž by bylo nutno tento osud vidět zprostředkovaně právě určitými osobami, které jistě nebyly Heideggerovi tak zcela po chuti. – Jak vidíme, víceznačnost Heideggerova pojetí bije přímo do očí.

V konkrétní situaci, která žádá od filosofa jasné politické rozhodnutí, se Heidegger dopouští sebeklamu: dělá navenek to, co je nejvíc nasnadě, totiž vstupuje do partaje. A zároveň chová hluboké pochybnosti a interpretuje svou pozici přímo krkolomným způsobem. Především předpovídá své selhání jakožto filosofa, ale zároveň mu dává jakýsi hlubší smysl: je nejvyšším cílem a úkolem filosofie (přesně: myšlení), aby specificky selhala. Nejde o jakékoliv selhání, nýbrž o takové, které je důsledkem nejvyššího vzdoru, jež myšlení rozvinulo tak, že proti sobě vzburcovalo „celou moc zakrytosti jsoucího“. Hitler a nacistická strana jen zakrývají pravé jsoucnost, a proto myšlení ve vzdoru proti moci

zakrývajícího povrchu se právě ve svém selhání otvírá pravdě – a otvírá cestu pravdě.

4. III. 88